

“พระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นต้นแบบของนักส่งเสริม”

รองศาสตราจารย์ ดร.พัฒนา สุขประเสริฐ

ภาควิชาส่งเสริมนิเทศศาสตร์เกษตร

คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ที่ปรึกษาคณะกรรมการบริหารโครงการลูกพระดาบส

มูลนิธิพระดาบสในพระบรมราชูปถัมภ์

งานส่งเสริมการเกษตรเป็นงานกุศลที่ยิ่งใหญ่ เพราะเป็นงานที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรไทย ครอบครัว และชุมชน ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ และเป็นประชากรผู้ผลิตอาหารและปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เลี้ยงดูประชากรทั้งประเทศและประชากรโลก

งานส่งเสริมการเกษตรตั้งแต่อดีตกระทั่งถึงปัจจุบัน ได้มีการปรับเปลี่ยนและมีพัฒนาการ เพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป แต่หัวใจของงานส่งเสริมการเกษตรไทยก็ยังยึดมั่นในจุดมุ่งหมาย เพื่อการพัฒนาและยกระดับคุณภาพของเกษตรกรไทย ครอบครัว และชุมชนไม่เปลี่ยนแปลงเพียงแต่รูปแบบและวิธีการที่ใช้งานส่งเสริมการเกษตรอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างเท่านั้น

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สมามินทรราชธิราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นต้นแบบของนักส่งเสริมมืออาชีพอย่างสมบูรณ์ครบถ้วน ทรงมีพระราชปณิธานอย่างแน่วแน่ในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาราษฎร์ ทรงสดับรับฟังและรวบรวมข้อมูล ความทุกข์ยากของราษฎรอย่างละเอียดถี่ถ้วนครอบคลุมและครบถ้วน เพื่อกำหนดขอบเขตของปัญหาที่เกิดขึ้นและระบุให้ชัดเจนว่า ปัญหาที่แท้จริงนั้นคืออะไร หลังจากนั้นทรงวินิจฉัยในเบื้องต้นว่าควร จะแก้ไขปัญหานั้นอย่างไร และหากทรงมีพระทัยถึงแนวทางและวิธีการ ในการแก้ปัญหาดังกล่าวแล้ว ก็ จะทรงดำเนินการทดสอบผ่านโครงการส่วนพระองค์ โครงการตามพระราชประสงค์ โครงการตามพระราชดำริ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และอื่นๆ ตามที่ทรงเห็นว่าสมควร แต่ก็มีในบางครั้ง ที่หากไม่ทรงมีพระทัยว่า ปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหานั้นที่ทรงวินิจฉัยในเบื้องต้น จะเป็นสิ่งที่ถูกต้อง หรือว่าเหมาะสมหรือไม่ก็ จะเชิญผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีประสบการณ์โดยตรงกับเรื่องที่ทรงสนพระทัยมา ระดมความคิด และคัดเลือกหาทางเลือกที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาดังกล่าว ต่อจากนั้นก็ยังคงได้นำ ทางเลือกดังกล่าวไปทำการทดสอบเช่นเดียวกัน เพื่อให้มั่นใจได้อย่างเต็มที่ว่าเทคโนโลยีดังกล่าวที่ได้ทรง คาดการณ์ไว้นั้น สามารถนำไปใช้ได้เหมาะสมจริงหรือไม่

การทดสอบเทคโนโลยีที่จะทรงนำมาใช้ในการแก้ปัญหให้กับเกษตรกรและพี่น้องชาวไทยก็เป็นไป อย่างระมัดระวังยิ่งภายใต้เวลาที่จำกัด ด้วยทรงพิจารณาถึงตัวแปรต่างๆ ที่ล้วนอาจมีผลกระทบต่อ ความสำเร็จของการทดสอบเทคโนโลยี เพราะว่า “เวลา” เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งเนื่องจากเกษตรกร และพี่น้องชาวไทย ที่ได้ทนทุกข์ทรมานจากความขาดแคลนต่างๆ ล้วนแล้วแต่รอคอยเทคโนโลยีที่สามารถ

ขจัดปัดเป่าทุกขเวทนาทั้งหลาย และถึงแม้จะเป็น “เทคโนโลยีที่ดี” เพียงใดก็ตามก็ทรงพยายามดัดแปลงประยุกต์ให้กลายเป็น “เทคโนโลยีที่เหมาะสม” เพื่อให้ชาวบ้านสามารถนำไปใช้ได้จริง โดยไม่กระทบกระเทือนต่อวิถีชีวิตที่ดำเนินไปตามปกติ หรือในบางครั้งอาจจะมีผลกระทบอยู่บ้างแต่ต้องเท่าที่จำเป็นเท่านั้น การทดสอบเทคโนโลยีของพระองค์ท่านมีหลายระดับและทุกระดับหรือทุกแห่งก็มีความน่าสนใจ และสามารถใช้เป็นต้นแบบให้นักพัฒนาคุณภาพชีวิต รวมทั้งนักส่งเสริมการเกษตร ได้ให้การยอมรับ โดยยึดถือว่าเป็น “ต้นแบบ” และนำไป “ขยายผล” ได้อย่างต่อเนื่อง “โครงการสวนพระองค์” เป็นจุดเริ่มต้นของการทดลองปฏิบัติหรือทดสอบเทคโนโลยีด้วยพระองค์เอง ในโจทย์วิจัยที่ทรงวินิจฉัยขึ้นมา สถานที่ทำการทดสอบเทคโนโลยีก็อยู่ใกล้กับพระองค์ท่านมากที่สุด และรู้จักกันดีว่า คือ “บ้านของในหลวง” หรือก็คือพระตำหนักจิตรลดารโหฐานนั่นเอง ซึ่งเป็นบ้านของมหาพระกษัตริย์ไทยที่เต็มไปด้วยแปลงนาข้าว สวนไม้ผลไม้ยืนต้น แปลงพืชล้มลุก ฟาร์มโคนม แปลงทดสอบคุณภาพดิน น้ำปุ๋ย และอื่นๆ อีกมากมาย ซึ่งพื้นดินทุกแห่งของแปลงทดสอบได้ประทับรอยพระบาทที่เสด็จ มาทรงงานรอยแล้วรอยเล่าจนสุดจะนับได้หมดสิ้น “โครงการตามพระราชประสงค์” เป็นโครงการที่ทรงมุ่งเน้นในการแก้ปัญหาที่ชาวบ้านและพี่น้องชาวไทยประสบอยู่ เป็นปัญหาที่เรื้อรังและซ้ำซาก แต่ยังไม่มีความหมายไหนเข้ามารับผิดชอบอย่างจริงจัง เช่น โครงการที่ดอนขุนห้วย หนองพลับ หุบกระพง “โครงการตามพระราชดำริ” ที่ได้ทรงริเริ่มขึ้นใน

ปี พ.ศ. 2525 โดยทรงตั้งโจทย์วิจัยและมอบให้หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องไปทำการทดสอบในแต่ ละสภาพพื้นที่ของประเทศไทย และ “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ที่มีโจทย์วิจัยในลักษณะ ที่ต้องใช้สหวิทยาการเข้าร่วมมือกันค้นคว้าและวิจัย โดยมีสำนักงานคณะกรรมการประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ หรือ กปร. ให้การสนับสนุน

องค์ความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากการทดสอบเทคโนโลยี อย่างมีระบบและเป็นขั้นตอนจะมีประโยชน์อย่างแท้จริง ก็ต่อเมื่อเกษตรกรและพี่น้องชาวไทยได้นำองค์ความรู้และประสบการณ์ดังกล่าว นั้นไปใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพและ/หรือในการดำรงชีวิตประจำวัน พระองค์ท่านทรงตระหนักดีว่า การถ่ายทอดเทคโนโลยีก็มีรูปแบบ วิธีการและเทคนิคที่หลากหลาย ซึ่งแต่ละรูปแบบ วิธีการและเทคนิคที่ แตกต่างกันนั้น ต่างก็มีจุดเด่นและจุดด้อยที่ต่างกันไปตามแต่ความพร้อมของบุคลากรเป้าหมาย ความรู้ ความสามารถของผู้ถ่ายทอดเทคโนโลยี และธรรมชาติของเทคโนโลยีที่ถ่ายทอด รวมถึงการ สนับสนุนจากสังคมภายนอก ดังนั้น การทำหน้าที่สื่อบุคคลของพระองค์ท่าน จึงพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติแวดล้อมและบริบทของชุมชนเป้าหมาย พระองค์ท่านทรงวางองค์ให้เป็นแบบอย่างของนัก ส่งเสริมการเกษตร ที่ต้องมีสติและสัมปชัญญะในการครองตน ครองคน และครองงาน ทรงนำอิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา มาเป็นแนวทางการปฏิบัติงาน คือต้องมีความรักในงานที่ทำ มีความ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติงาน มีความมุ่งมั่นในการทำงานให้ประสบความสำเร็จและมีการพัฒนางานให้มี คุณภาพดียิ่งๆ ขึ้นไป ในขณะที่เดียวกันก็ทรงวางองค์ให้เป็นต้นแบบของผู้บริหารมืออาชีพที่ใช้พรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มิตตตา และอุเบกขา ในการทำงานร่วมกับผู้อื่นในลักษณะที่เป็นกัลยาณมิตร เกิดเป็น เครือข่ายความร่วมมือที่มีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่นและยั่งยืน นอกจากพระองค์ท่านจะทรงวาง องค์ ให้เป็นต้นแบบที่ดีของนักส่งเสริมการเกษตรแล้ว กระบวนการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีของ

พระองค์ท่าน ก็ใช้วิธีการที่ง่ายที่สุด แต่ทำให้บุคคลเป้าหมายเกิดความประทับใจ เพราะได้สัมผัสกับเทคโนโลยีอย่างใกล้ชิด และเห็นผลที่เกิดจากประสิทธิภาพของเทคโนโลยีในสภาพแวดล้อมที่เหมือนกับสภาพแวดล้อมของตัวเอง ซึ่งมั่นใจได้ว่า สามารถจะนำเทคโนโลยีดังกล่าวนี้ไปใช้ประโยชน์ได้จริง ซึ่งก็คือเป้าหมายสูงสุดของกระบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยี แปลงทดสอบเทคโนโลยีที่ทรงจัดตั้งขึ้น ณ ศูนย์ศึกษาเพื่อการพัฒนาที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ ถึงแม้จะแตกต่างกันอย่างมากในองค์ความรู้ที่ทำการทดสอบแต่ก็มีจุดร่วมที่เหมือนกันก็คือ เกษตรกรและพี่น้องชาวไทยสามารถเข้าเยี่ยมชมได้ตลอดทั้งปี มีวิทยากรที่เป็นเพื่อนเกษตรกรคอยให้คำอธิบายในประเด็นต่างๆ ที่ยังสงสัยและมีข้อข้องใจอยู่ คำอธิบายง่ายๆ สั้นๆ แต่เข้าใจได้เป็นอย่างดี ไม่ต้องพูดคำแปลคำเพื่อให้ดูหรูเลิศ เช่น โครงการแก้มลิง

พระองค์ท่านทรงวางองค์ให้เป็นแบบอย่างที่ดีของผู้ที่ปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ คือ มีการรวบรวมข้อมูลในรายละเอียดต่างๆ ก่อนตัดสินใจดำเนินการทั้งในมุมมองของนักวิชาการผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านทฤษฎี และความคิดเห็นจากชาวบ้าน ผู้ซึ่งมีความรอบรู้ในภูมิโนเวศและวิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่เป้าหมายอย่างแท้จริง พระองค์ท่านทรงนำภูมิปัญญาเหล่านั้นมาถ่วงถ่วงและจัดทำเป็นแผนการพัฒนาอย่างมีขั้นตอนที่ชัดเจน ต่อจากนั้นก็ระดมความร่วมมือจากฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดโจทย์ปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของพี่น้องเกษตรกรไทย ทรงทดสอบสมมุติฐานในเบื้องต้นในเชิงทฤษฎีว่า มีความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติแล้วเห็นผลตามที่ทรงคาดหวังหรือไม่ ต่อจากนั้นก็ทรงทดสอบซ้ำในสภาพแวดล้อมจริงของวิถีชีวิตของพี่น้องเกษตรกรไทย เพื่อจะได้ทรงมั่นใจได้ว่า เทคโนโลยีที่ทำการถ่ายทอดนั้นเป็นเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับบุคคลและพื้นที่เป้าหมายอย่างแท้จริง โดยในระหว่างที่ทรงทำการทดสอบเทคโนโลยีนั้น พระองค์ท่านได้พยายามระดมความร่วมมือกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องให้ได้มากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงให้มีการจ้างแรงงานจากเกษตรกรในพื้นที่หรือบริเวณแปลงทดสอบเทคโนโลยี เพราะทรงมีพระราชวินิจฉัยว่า ในเวลาต่อมาเกษตรกรเหล่านั้น ก็จะสามารถทำหน้าที่เผยแพร่ความสำเร็จหรือประสิทธิภาพของเทคโนโลยีได้เป็นอย่างดี พระองค์ทรงให้ความช่วยเหลือแก่เกษตรกรและบุคคลเป้าหมาย ในการนำความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับเทคโนโลยีไปใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่อง จนมั่นใจได้ว่าเกษตรกรสามารถนำเทคโนโลยีที่ทำการถ่ายทอดมาใช้ประโยชน์ได้จริงโดยลำพัง วิธีการที่ทรงให้ความช่วยเหลือก็มีในหลายลักษณะ เช่น การให้ความช่วยเหลือในด้านความรู้และการสร้างความมั่นใจ โดยการจัดทำแปลงสาธิต จัดให้มีการฝึกอบรม จัดการศึกษาในระบบโรงเรียน ในด้านเงินทุนและปัจจัยการผลิต ก็ได้ทรงจัดตั้งสหกรณ์การเกษตร สหกรณ์ร้านค้า ธนาคารโคกระบือ และธนาคารข้าว เพื่อเป็นปัจจัยสนับสนุนให้การนำเทคโนโลยีไปใช้ประโยชน์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีทั้งปัจจัยการผลิตและระบบการตลาด ที่เกื้อหนุนให้พี่น้องเกษตรกรชาวชนบทสามารถไปใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีได้อย่างแท้จริง

ในโอกาสที่ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร ได้มีการก่อตั้งขึ้นครบ 25 ปี ในวันอังคารที่ 27 ตุลาคม พ.ศ. 2552 คณาจารย์ บุคลากร ศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันทุกคน ขอหม่อมมาแนว พระจริยาวัตร พระบรมราชาบาทและพระราชดำริมาใส่เกล้าใส่กระหม่อมเพื่อเป็นแนวทางชี้หน้ในการประพฤติปฏิบัติเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการสนองพระมหากรุณาธิคุณที่ได้เกิดภายใต้ร่มพระบรมโพธิสมภารของพระองค์